

ПОРІВНЯЛЬНА ЦИВІЛІСТИКА

(рубрика присвячується пам'яті д.ю.н., професора Вишнякова К.О.)

Анцупова Тетяна Олександрівна,

завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Міжнародного гуманітарного університету, доктор юридичних наук, доцент

ЖИТТЄВИЙ ТА НАУКОВИЙ ШЛЯХ ОЛЕКСАНДРА КОСТЯНТИНОВИЧА ВИШНЯКОВА

Олександр Костянтинівич Вишняков – відомий в Україні та за її межами талановитий вчений, людина високого духу та енциклопедичних знань. Мені пощастило співпрацювати з Олександром Костянтинівичем з моменту створення у 2004 р. кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства у складі, на той час, Одеської національної юридичної академії. За одинадцять років нашої спільної праці лишилось багато яскравих вражень та спогадів. Нажаль, – вже тільки спогадів про неординарну особистість, винятково інтелігентну людину, яка була віддана своїй справі. 31 травня 2015 р. на 69 році обірвалось його життя.

Професор О. К. Вишняков був живим прикладом того, що означає бути **Людиною**, яка розуміє свою місію та смиренно приймає всі виклики життя. Він сповідував цінності свободи та лібералізму, був ентузіастичним «західником» та європейцем. Будучи людиною скромною і ввічливою у повсякденному житті, він завжди мав оптимістичну, тверду та непорушну позицію щодо європейського майбутнього України підчас наукових дискусій. І, коли восени 2013 року вся наукова громадськість рахувала дні до підписання угоди про асоціацію України з Європейським Союзом та потім її підписання не відбулося – навіть тоді він був впевнений, що найближчим часом це неминуче станеться. Так і сталося.

Професійний шлях Олександра Костянтинівича був незмінно пов'язаний із юриспруденцією. У 1971 р. він закінчив юридичний факультет Одеського державного університету. З 1973 по 1988 рр. працював на цьому факультеті асистентом, старшим викладачем, а потім доцентом. У 1982 р. захистив кандидатську дисертацію (за спеціальністю 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення) у Московському державному університеті¹. З 1998 р. працював доцентом кафедри під-

приємницького та комерційного права Одеської державної юридичної академії, спеціалізуючись на праві Європейського Союзу та праві міжнародної торгівлі. Саме з того часу до широкої сфери його наукових інтересів приєднався новий напрям – інтеграційне право. У 1999 р. Олександр Костянтинівич був призначений директором Інституту європейського права Одеської державної юридичної академії. Враховуючи його прихильність ідеї набуття Україною статусу члена Внутрішнього ринку Європейського Союзу, створення у 2004 р. кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства у складі Одеської національної юридичної академії отримало всебічну підтримку Олександра Костянтинівича. Кафедру було створено у кількісному складі семи викладачів, одним з яких був доцент О. К. Вишняков. З перших днів роботи на кафедрі він став провідним спеціалістом з права Європейського Союзу – найскладнішої дисципліни, яка присвячена пізнанню особливостей функціонування нової наднаціональної правової системи, мало вивченої на той час представниками української правової науки.

Олександром Костянтинівичем було зроблено суттєвий внесок у навчально-методичне забезпечення й інших дисциплін. У 2006 році розширення порівняльно-правових навчальних курсів кафедри співпало з активним періодом його роботи над докторською дисертацією, але не дивлячись на це, ним були розроблені робочі програми та методичні рекомендації з «Порівняльного цивільного та комерційного права», «Порівняльного соціального права», «Економічного права Європейського Союзу» та ін. Про цей факт ми, його колеги, часто із вдячністю згадуємо. Адже ніхто з нас не мав такого високого рівня універсальних знань та практичного досвіду у галузевій юриспруденції у порівняльно-правовому аспекті. Він також активно публікував

¹ Вишняков, А. К. Особенности условий труда надомников (правовой аспект): Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.05 – Трудовое право; Право

социального обеспечения /А. К. Вишняков; Науч. рук. П. Р. Ставиский; Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова. Юридический факультет. - М., 1982. - 22 с.

наукові та навчально-методичні праці англійською мовою². Впродовж наукової кар'єри професором О. К. Вишняковим було опубліковано понад 100 наукових праць, у тому числі монографій та підручників. Він неперевірено читав лекції з права Європейського Союзу (загальна та особлива частини) англійською та французькою мовами.

Довгоочікуваний захист докторської дисертації О. К. Вишнякова відбувся 7 липня 2008 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Одеської національної юридичної академії. Зрозуміло, що ідеї та пропозиції, які висловлює дослідник у своїй дисертаційній роботі – це результат поєднання знань, досвіду, загального та професійного світогляду, умовиводів, позицій, висновків та принципів, які були здобуті та вироблені впродовж багатьох років. Докторська дисертація професора О. К. Вишнякова – це надзвичайно цінна і глибока наукова праця людини-космополіта. Нові і цікаві ідеї були запропоновані професором О. К. Вишняковим, які не завжди вписуються у номенклатурне уявлення про галузевість юридичних спеціальностей та права взагалі. Наприклад, ним висунуто тезу про виділення з числа галузей права України «космополітичних» галузей, які розглядаються «як більш відкриті до глобальної та регіональної адаптації, та відповідну концепцію диференціації правових галузей в системі права України на «інтегративні» галузі та інші, а на цій основі – положення про вибірковий, не – фронтальний характер правової інтеграції для України»³.

Основною ідеєю дисертації, як вважав сам автор, є «розвиток законодавства України, що регулює майнові відносини комерційного характеру, з тим, щоб співвідношення приватноправових та публічно-правових засобів регулювання форму-

валосся на засадах вільного обігу товарів, послуг, капіталів та осіб»⁴. Олександр Костянтинівч запропонував ідею спільного ринкового правового простору та надав теоретичну характеристику основних напрямків, етапів, сфери, механізмів, рівня, методів та принципів його формування. Ним було доведено, що «крім єдиного, уніфікованого правопорядку існує інший правовий рівень єдиного європейського ринку – спільний правопорядок країн – членів, який формується з єдиних напрямів, цілей та принципів, що випрацьовуються інституціями ЄС, та сукупності специфічних законодавств та юридичної практики країн – членів ЄС. З точки зору спільного правопорядку має місце апроксимація в широкому розумінні, в результаті якої створюється спільний гармонізований правовий простір. Цей простір обмежується принципами права ЄС, і все, що не охоплюється їх дією, залишається поза спільним правопорядком. Специфікою для України має бути те, що її участь обмежуватиметься статусом «економічного» учасника та «економічним законодавством»⁵.

З моменту створення кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства професор О. К. Вишняков працював на ній спочатку доцентом, а після захисту докторської дисертації – професором. З 2009 р. завідував кафедрою права Європейського Союзу та порівняльного правознавства Національного університету «Одеська юридична академія».

Великим поштовхом для розвитку Одеської наукової школи європейського права була його ініціатива створення за участю колективу кафедри та залучених спеціалістів, підручників з права Європейського Союзу, до роботи над якими він приступив з перших днів завідування кафедрою, та які вийшли друком у 2010 та 2013 рр.⁶

У цей період часу професор О. К. Вишняков активно реалізує свій талант вчителя – наукового керівника та консультанта дисертаційних досліджень. Він почав працювати над створенням своєї власної школи. Під керівництвом професора О. К. Вишнякова були захищені чисельні дисертації з проблемних питань європейського права, зокрема, і моя докторська дисертація, захист якої відбувся у квітні 2014 р.⁷ і яка, сподіваюсь, є продовженням ціннісних орієнтирів та наукових поглядів мого наукового консультанта.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

⁶ Право Європейського Союзу. Особлива частина : навч. посіб. / за ред. М. Р. Аракеяна, О. К. Вишнякова. – К. : Істина, 2010. – 528 с.; Право Європейського Союзу : підруч. / за ред. О. К. Вишнякова. – О. : Фенікс, 2013. – 883 с.

⁷ Процесуальне право ради Європи: принципи, система, динаміка : автореф. дис ... д-ра юрид. наук / Т. О. Анцупова. – Одеса, 2014. – 36 с.

² Див., напр., Vyshnyakov O. Rights of Business People: Problems concerning the International adaptation of Legal regulation in Ukraine /Visions of humanity unfolding: a collection of essays on human rights from the Ukrainian perspective. – Odessa: Yurydychna literatura; (U.S. Peace Corps; Odessa State Academy of Law), 1999. – P. 97–101; Vyshnyakov O. Experience of teaching the course 'European Union Law /Practical problems of legal education of Ukraine in the context of European integration. Materials of the International Conference. – Kyiv: 'KM Academia'; (Law School at the National University of 'Kyiv-Mohyla Academy; Department for International Development (United Kingdom); College of Law of England and Wales), 2001. – P. 23–30; International Business Law: Working programme for the course of lectures// Odesa National Academy of Law. – Odesa: Feniks, 2006. – 13 p.; EU Economic Law. Textbook / O.K. Vyshnyakov and Y.V. Ylinetska (ed.); National University "Odessa Academy of Law". – Odessa: Yurydychna literature, 2011. – 312 p.

³ Вишняков О.К. Апроксимація правового забезпечення цивільних майнових відносин в Україні до умов внутрішнього ринку Європейського Союзу: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / О.К. Вишняков ; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2008. – 36 с

Олександр Костянтинович мав цінний науковий та практичний досвід, здобутий, зокрема, впродовж стажування на юридичному факультеті Московського державного університету (РФ), на юридичному факультеті Американського університету (США), в Інституті Кеннана (США) і на юридичному факультеті Центральноєвропейського університету (Угорщина), на юридичному факультеті університету Париж Пантеон Ассас (Франція). Олександр Костянтинович брав участь у реалізації багатьох міжнародних проектів, зокрема проекту ТЕМПУС з впровадження магістерської програми «Європейське та міжнародне право» англійською мовою викладання, був розробником багатьох авторських навчальних курсів.

Між тим, професор О. К. Вишняков не обмежувався освітньою та науковою діяльністю. Він розробляв експертні висновки та пропозиції щодо законопроектів Верховної Ради України. Залучався до роботи над розробкою Господарського кодексу України, Закону України «Про захист економічної конкуренції», «Про господарські товариства», «Про акціонерні товариства», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» тощо.

Олександр Костянтинович був науковим редактором електронного фахового видання «Європейські студії і право», входив до складу робочої групи (2010–2013 рр.) з розробки доповіді ПАРЄ «Забезпечення життєздатності Європейського суду з прав людини: структурні недоліки у державах-сторонах»; був членом Комісії зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права, де брав участь у дискусіях щодо досягнення відповідності положень Конституції та законодавства України європейським стандартам і цінностям.

Багато його ідей є перспективними та можуть бути використані, в першу чергу, при вирішенні питань гармонізації законодавства України щодо законодавства ЄС, в процесі приведення законодавства України у відповідність до норм і принципів СОТ, а також при укладенні нових «поглиблених» угод між Україною та ЄС, зокрема, при розробці правової моделі «поглибленої та усесторонньої» зони вільної торгівлі, розробці правових умов вільного руху товарів, послуг, капіталів та людей між Україною та країнами ЄС, участі українських суб'єктів цивільного права у внутрішньому ринку ЄС та їх діяльності у спільному правовому полі.

Висловлюю щирі співчуття родині та близьким Олександра Костянтиновича і буду завжди пом'ятати його добре ставлення і мудрі поради.